

УДК: 08.01.04.330.332(447.82)

*Куцик П. О.,
kutsykpetro@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5795-9704,
Researcher ID: G-9204-2019,*

д.е.н., проф., ректор, Заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

*Шевчик Б. М.,
bmshevchyk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0004-325X,
д.е.н., проф., професор кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет,
м. Львів*

ЕСХАТОЛОГІЯ ЕКОНОМІКИ ЧИ ОНТОЛОГІЯ НООЕКОНОМІКИ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ДИСКУРС

Анотація. Досліджується аксіологічний детермінізм економічних систем індустріального виробництва і нооекономіки. Аналізуються часові та просторові модуси економічної вартості матеріального та інтелектуального виробництва. Нооекономіка трактується як онтологічний проект ідеаційної культури. Для підтвердження цієї тези систематизуються гіпотези: 1) технологічного проекту нульових граничних витрат; 2) емансипації трудового вмісту вартості від часового детермінізму в інтелектуальному виробництві; 3) соціокультурної динаміки послідовної зміни циклів домінуючої культури; 4) реанімації континуальності сакрального часу символічного обміну в умовах нооекономіки понад профанний час ринкового еквівалентного обміну; 5) сублимації патерна культури провини в нооекономіці завдяки поширенню онтологічної новизни вартості інтелектуального продукту, що можливо в умовах ідеаційної, а не чуттєвої культури; 6) економіка послуг і її сучасна фаза – економіка вражень, пояснюється як інкубативний період становлення нооекономіки ідеаційної культури у ментальному та інституціональному просторі пасивної та цинічної фаз чуттєвої культури, тобто в обскураційному періоді домінування чуттєвої культури. Відстежено тренд емансипації ринкової вартості від детермінізму часу як умови дохідності (згідно з трудовою теорією вартості) до детермінізму простору як джерела доходу в економіці вражень. У просторі негентронійну функцію буття реалізують об'єкти, а не часові події, що безповоротно минають. В економіці враження ефект “дарунку-у-відповідь” у структурі символічного обміну реалізується синергетично завдяки постійній сублимації аксіологічної континуальності, інспірованій онтологічною новизною вартості інтелектуального продукту, здатною об'явлювати екзистенційні та есенціальні сенси духовної досконалості буття. Не до кінця дослідженою залишається інтерпретація тріалектичної структури символічного обміну (на відміну від біполярної структури ринкового обміну) та інституалізація способів когнітивної інклюзивності та механізму розподілу в умовах нооекономіки ідеаційної культури.

Ключові слова: нооекономіка, ідеаційна культура, гомеостаз, символічний обмін, симулякр, онтологічна новизна, економіка вражень, патерн, проект, чуттєва культура.

*Kutsyk P. O.,
kutsykpetro@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5795-9704,
Researcher ID: G-9204-2019,*

Doctor of Economics, Professor, Rector, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Professor of the Department of Accounting, Control, Analysis and Taxation, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

*Shevchyk B. M.,
bmshevchyk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0004-325X,
Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv*

ESCHATOLOGY OF ECONOMICS OR ONTOLOGY OF NOOECONOMICS: SOCIO-CULTURAL DISCOURSE

Abstract. *Axiological determinism of economic systems of industrial production and nooeconomics is studied. The temporal and spatial modes of the economic value of material and intellectual production are analyzed. Nooeconomics is interpreted as an ontological project of ideational culture. To confirm this thesis, the following hypotheses are systematized: 1) technological project of zero marginal costs; 2) emancipation of the labor content of value from temporal determinism in intellectual production; 3) sociocultural dynamics of successive changes in the cycles of the dominant culture; 4) reanimation of the continuity of the sacred time of symbolic exchange in the conditions of nooeconomics over the profane time of market equivalent exchange; 5) sublimation of the guilt culture pattern in nooeconomics due to the spread of the ontological novelty of the value of the intellectual product, which is possible in the conditions of ideational, not sensual culture; 6) the service economy and its modern phase – the economy of impressions, is explained as the incubation period of the formation of the nooeconomics of ideational culture in the mental and institutional space of the passive and cynical phases of sensual culture, i.e. in the obscuration period of the dominance of sensual culture. The trend of emancipation of market value from the determinism of time as a condition of profitability (according to the labor theory of value) to the determinism of space as a source of income in the economy of impressions is traced. In space, the negentropic function of being is implemented by objects, not by temporal events that irreversibly pass. In the economy of impression, the effect of "gift-in-response" in the structure of symbolic exchange is implemented synergistically thanks to the constant sublimation of axiological continuity, inspired by the ontological novelty of the value of the intellectual product, capable of revealing the existential and essential meanings of the spiritual perfection of being. The interpretation of the trialectic structure of symbolic exchange (in contrast to the bipolar structure of market exchange) and the institutionalization of the methods of cognitive inclusiveness and the mechanism of distribution in the conditions of the neo-economics of ideational culture remain incompletely explored.*

Key words: nooeconomics, ideational culture, homeostasis, symbolic exchange, simulacrum, ontological novelty, economy of impressions, pattern, project, sensual culture.

JEL Classification: A13, B49, O39, P16, P49, Z10

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2023-71-01>

Постановка проблеми. Думка, яка розгортається на екрані свідомості образною спектаклярністю нових можливостей, вливається в один із двох резервуарів людського духа: 1) наповнює собою пізнання теорії буття; 2) стає проектом духовної реалізації. У першому випадку дух набуває спроможності цілеспрямовано змінювати довкілля; у другому – шляхом дисципліни волі занурюватись у глибини власної душі, розширюючи свідомість за межі его, і еволюціонувати тим, що дух пізнає – досвідом істини і благодаті вибореної у неущта досконалості. Економіка – думка про уніфікуючі патерни життя в детермінованому світі – спрямована на пошук ідеалу, під яким розуміється досяжність уявлюваного гомеостазу – справедливої рівноваги розподілу засобів життя, закріпленої в інститутах культури суспільства та забезпеченої ресурсами легітимного насильства. Така наративна настанова вразлива тим, що трактує соціально-економічну дійсність як статичну модель, через що не може задовільно пояснювати каузальність екстерналії ентропійних процесів живих систем, до яких належить економіка як сфера практики трибу та якості життя. Так виникає суперечність між двома вищевказаними пунктами і другий пункт вносить коригування у перший: емпіричний дух інтелекту збагачується досвідом практики адаптації, внаслідок чого пропонується нова статична теорія економічного гомеостазу.

Вуаль показного, невпинно зовні наростаючого у лінійному вимірі інноваційного техногенезу приховує внутрішні сутнісні зрушення та перспективи непередбачуваних викликів, що постануть на стиках локальних сфер пізнання філософії, науки і практики. Континуумом, у якому визрівають прогнозовані розломи майбутніх біфуркацій, що стануть низкою неочікувано неприємних сюрпризів для економіста-теоретика, виступає сфера соціокультурної динаміки. Культура як таємниця океанічної впадини збурює на економічній поверхні суспільного життя процеси, які не пояснюються когнітивними обґрунтуваннями раціональної логіки, зокрема врівноваження суперечливих інтересів максимізації грошової вигоди на та між мікро-, мезо- та макроекономічними рівнями функціонування суспільства.

Ідея гармонії інтересів значною мірою залишається утопією або паперовою ідилією не стільки через абстракцію “невидимої руки”, скільки через ці глибинні течії у пластах культури, які вихлюпують острови і континенти реальності досвіду світів неочікуваних та непередбачуваних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною та методологічною базою дослідження слугували: 1) парадигма політичної нооекономіки А. Гальчинського [2]; 2) концепція софіології та онтології культури С. Кримського [6]; 3) ідея нульових граничних витрат П. Мейсона [8];

4) концепт профанного і сакрального часу у культурі обмінів О. Воронюка [1]; 5) ідея інсайдерства нових комбінацій Дж. Шумпетера [10]; 6) ідея ціни істини символічного обміну М. Енафа [3]; 7) концепція технологічних укладів М. Кизима і Ю. Матюшенка [4]; концепція когнітивної влади Е. Тоффлера [9].

Постановка завдання. Кожна економічна система є явищем культурного життя. Економіка – це наука і практика. Як наука вона є раціональною формою ідеалу істини, а як теорія економіка є способом об'явлення з вибраних принципів неочевидного знання, інформації-досвіду, прихованої за зовнішньою видимістю речей. Тобто наука виявляє внутрішню сутність буття. Економіка як практика – це факти добробуту, це якісний стан життя, це саме життя у сукупності потенціалів свого відтворення. Економіка – це людиномірний світ, змінений працею, елементи якого виступають засобами життя і стають доступні через обмін. Але ж той же антропогенний континуум світу називається культурою. Виявляється економіка – це формат культури, що забезпечує суспільне відтворення під личиною мінової вартості (саме мінової як форми зв'язку людини з людиною, внаслідок чого виникає суспільство як система обміну, бо споживна вартість – це форма зв'язку людини з природою, не обов'язково з іншими людьми). Спільним для науки і культури є доведення детермінізму природи у залежність до волі людини. Економіка – це гносеологічна об'єктивізація кількісного детермінізму природи у патернальний порядок історичної дійсності. Саме історичної, оскільки теперішнє – це мить, що стає минулим, а отже минуле – це єдина реальність, якою оперує людський інтелект як досвідом, статистикою, фактами, гіпотезами тощо, тобто як матеріалом пізнання. З іншого боку, інтелект детермінує майбутнє у визначено-очікувані проєктивні модальності буття на основі узагальнюючих універсальних принципів, які дає наука, тобто на основі онтологічних припущень. Когнітивні патерни маркування невизначеності визначаються як цінності. Цінність – це означення сенсу в акті буття. Практична роль цінності – примноження буття. Онтологічна демаркація економіки як аксіологічно-праксеологічної активності в історичному потоці соціокультурної динаміки і є метою даного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Еволюція світу пройшла два етапи: поява життя в матерії та поява свідомості в живому. Носій свідомості – людина – отримала інструмент детермінування часу: минулого як досвіду і майбутнього як ідеалу. Проте детермінізм часу залишився нездоланим для матеріального буття, через що досвід ліг в основу відтворення. І таким чином праксеологічний детермінізм відтворення потрапив в ентропійну пастку світу як дефіциту. Натомість свідомість, розтягнута між досвідом адаптації та потенціалом асиміляції, постала шкалою аксіологічних сенсів, де вершина – нормативний ідеал волі до абсолютного – виступила ініціюючим центром духовних зусиль когнітивної екзистенції

та проєктивної здатності творчої модифікації існуючого у напрямку бажаного вдосконаленого майбутнього. Силою думки людина розриває кайдани Хроноса і моделює майбутнє у вимірах ідеального – у цьому полягає негентропійна функція свідомості.

Свідомість визначається як фільтр вибіркового розпаковування спресованих сенсів семантичного вакууму та їх подальшого отекстовлення з метою поширення в інформаційній мережі для подальшого перетворення інтелегібельного знання як модуса духа в актуальну подію буття олюдненого світу. Таємницею залишається природа вибіркової фільтра свідомості, що аксіологічно розпаковує та когнітивно отекстовує одні спресовані сенси семантичного вакууму та ігнорує інші. Проте інтегральна здатність пізнання, яка стає індивідуальною подією персоналіфікованої творчості, говорить про спільну онтологічну першооснову Єдиної Свідомості всього людства, завдяки чому люди здатні на уподібнене співпережиття іманентних світів, а отже взаєморозуміння та співпрацю.

Еволюція світу вийшла на третій етап: перетворення свідомості живого в творчість ідеального буття. Залишається невирішеною принципова проблема матеріального детермінізму носія ідеальної свідомості як біологічного організму, радикального часового детермінізму – смерті. Завдяки відтворювальній господарській діяльності смерть відтермінується. Але що таке відтворення? Це перетворення речовини природи у засоби життя на основі технологічного досвіду попередників. Тобто відтворення передбачає праксеологічну реанімацію нащадками життєвого циклу предків у нових обставинах часу. Тобто час – параметр змінний, а простір – статичний. А соціокультурний патерн економічного відтворення розгортає перед свідомістю статичну ритміку часу, адже нормативна послідовність уніфікованих операцій мінімізує появу змін у заздалегідь очікуваному результаті. Події часу стають передбачуваними, а минуле і майбутнє – технологічно релевантні. Це спосіб існування механічного агрегата без індивідуальної історії. Досягнутий таким чином гомеостаз, який дає ілюзорне відчуття безпеки, має суттєву ваду: ресурсний дефіцит засобів життя діє в режимі спадної енергетичної віддачі, через що кожен наступний цикл відтворення оперує меншим енергетичним бюджетом, ніж попередній, – так діє соціоентропія. Які ж негентропійні зусилля духа втворювала свідомість у патернах культури?

Передусім технологія видобутку енергії з сердовища природи профанно імітує акт установчого насильства Великого Початку, завдяки чому з Хаосу постав Порядок. А те, що в часі має початок – навіть життя світу і людського роду в ньому – має свій есхатологічний кінець. Економіка – це профанний час виробництва надлишку у вигляді додаткового продукту, законсервованої енергії життя як багатства, зокрема як фінансових символічно-фіктивних репрезентативних активів. Ринок – це механізм гомеостазу на основі принципу еквівалентності (“невидима рука” А. Сміта, що конвертує

егоїзм “булочника, м’ясника і пивовара” у персоніфіковані грошові доходи, отримані від обміну з-іншим). Усе це – наростаючий період хвилі циклу соціокультурної динаміки, матеріалізацією якого і є економічна система суспільства. Але до чого тут соціоентропія?

А до того, що у матеріальному виробництві діє закон зростаючих граничних витрат як інша назва визнаного факту ентропії – наростаючої рідкості, що загострює боротьбу за існування. Ринок постає як місце, де реалізується принцип дефіциту – обмін цінним як рідкісним. Економічна вартість постає як сублімація дефіциту у засіб буття. Гомеостаз – ринкова рівновага (за В. Парето) – настає тоді, коли унеможливується синергія добробуту, а уся вільна енергія системи (за Дж. Шумпетером) іде на відтворення ресурсів відтворення – праці і землі. Включається в дію закон зменшуваної прибутковості, а конкурентна боротьба зводиться до боротьби за владу як ресурс вибіркового доступу, що закріплюється в екстрактивних інститутах, через які легітимно поглиблюється майнове розшарування між обраними елітами та пролетарсько-плебейською масою в ентропійному патерні “пастки бідності”.

У суспільствах порядку відкритого доступу ситуацію наростаючої ентропії відтермінує інтелігібельний чин шумпетерівського інсайдерства нових комбінацій, що створює ілюзію лінійності економіко-технологічного прогресу, невпинного розвитку людиновимірного світу безконечного утилітарного вдосконалення середовища та умов життя. Ця псевдооптимістична ілюзія спричинена вузькістю когнітивного горизонту економіста-теоретика: так дійсно, з одного боку, інженерне та комерційне винахідництво створює в режимі тотальної еквівалентності ринкового гомеостазу два типи надлишку (які по суті являють собою один спільний каузальний потік): створення нової купівельної спроможності з нічого у формі позичкового капіталу, яка еволюціонує у підприємницький прибуток – чистий енергетичний приріст соціально-економічної системи як грошовий дохід, якому не відповідає жодне боргове зобов’язання. Тобто виявляється так, що прибуток – це аналог надлишку у системі символічного обміну як дарування у циклічній динаміці сакрального часу. І хоча прибуток надалі інвестується у виробництво засобів виробництва, це нагадує зусилля щедрості дарування понад неможливість віддаровування для відтворення патерна культури провини – життя як боргу, який неможливо сплатити. Така ситуація заохочує лівих соціальних філософів здійснювати нападки на капітал і суспільства ринкової економіки.

Але ця проблема має інший бік: ринкова економіка, вибудована на міновому принципі еквівалентності, анулює будь-який надлишок у режимі свого гомеостазу. Цей процес відбувається через механізм дифузії інновацій, який має два виміри актуалізації, що протікають паралельно у протилежних напрямках: 1) синергія кіл зростаючої прибутковості в інноваційних галузях виробництва;

2) усереднення норми прибутку від збільшення кількості учасників аж до зникнення перспективи прибутку взагалі в умовах рівноваги, коли ціна пропозиції визначається граничними витратами матеріальних ресурсів, а не інноваційного проекту.

Ринковий механізм еквівалентного розподілу доходів унеможливує сам факт надлишку – чистого нагромадження майбутнього дарування для запуску сакрального часу символічного обміну. Економічна логіка підказує, що банківські депозити і навіть відсотки за позичковий капітал – це спресовані енергетичні потенціали затрат минулої праці та минулих еквівалентних обмінів пропорціями пожертвованої праці в інституціональному просторі ринку чи навіть плану (попри корупційну складову останнього).

Парадокс полягає у тому, що ринок являє собою механізм приросту матеріального багатства через спеціалізацію і поділ праці, різновид якої зумовлюється поточними потребами, але водночас унеможливує нагромадження надлишку як можливості чистого дарування для відтворення патерна культури провини – екзистенційного модуса ментальності християнина (навіть більше – будь-якого представника монотеїстичної релігії). Нагромажені депозитні активи – це симулякр надлишку, бо вони не виконують функцію надлишку – чистого дарування для запуску сакрального часу спільної есхатологічно-свхаристійної трапези чи навіть діонісійської оргії проживання-знищення дару надлишку для звільнення місця еону нового часу.

Есхатологічний вимір індустріальної економіки видно з позицій часу кінця циклу чуттєвої культури – власне постіндустріальної економіки. Це виглядає дивно, незвично і навіть подекуди абсурдно, бо цикли відтворення, ініційовані біфуркаціями винахідництва, створюють ілюзію безперервно всезростаючого лінійного вектора розвитку, що базується на вірі у всемогутність наукового інтелекту. Когнітивна здатність людини технологічно долати детермінізм природи у режимі граничної продуктивності енерговіддачі вводить в оману щодо здатності керувати часом, зокрема узалежити від власної волі присутність миттєвості бажаного буття з допомогою цифрових технологій. Мить розширить зону поінформованості, навіть компетентності, навіть адаптованості, але не наповнить аксіологічними вартостями екзистенційну прірву перед лицем всепожираючого Хроноса, який збирає жнива прожитого у клуню небуття. Людина безсила розігнати стрілу свідомості до швидкості світла навіть не через детермінізм біологічного організму, не через кайдани свого тіла, а через темряву свого неуттва – авідью. Куди розганятися, коли всюди зустрінеш кінець? Концентрація мужності перед фаталізмом кінця – нормативний ідеал культури сорому (архаїчний наратив індоевропейської язичницької культури). Звідси випливає необхідність сакрального часу колективного споживання нагромадженого надлишку – дару-жертви, що ініціює імпульс віддаровування повноти Великого Початку потоку благодаті у життя світу. Германські протестантські народи вирішили цю проблему у свій

спосіб: есхатологічно-язичницький рагнарьок культури сорому вони поєднали з нарративом первородного гріха культури провини – і отримали капіталізм. Ідея наперед визначення комплементарно поєдналася з ідеєю Благодаті у перспективі символічно-грошової винагороди за земні діла морального обов'язку професійної діяльності – світської дгарми у просторі економіки. Історія показала ефективність цього підходу, проте не як універсального модуса буття, а як атрактивного імпульса власне чуттєвої культури: від Ренесансу-Реформації-Просвітництва до наших днів як кульмінаційного часу циклічної чуттєвої культури нігілістичної ментальності пасивного споживацтва та екзистенційного вакууму на аксіологічній шкалі культури Заходу. Померлий ніцшеанський бог наразі не думає воскресати: він це зробить у наступному циклі ідеаційної культури – нооекономіці.

Чому концепт “нооекономіки” пропонується як онтологічний проект? Першу підставу для такої думки дає сам хід логіко-історичної закономірності як послідовної зміни фаз чуттєвої та ідеаційної культури. Кілька останніх століть домінування чуттєвої культури та пропонованих нею ментальних патернів життєдіяльності характеризувалися становленням і розвитком індустріальної цивілізації “заліза і крові” – машинних засобів виробництва зміни зовнішнього середовища людського проживання у напрямку невпинного вдосконалення утилітарного комфорту. Установа поліпшення якості життя зводилася до техніко-технологічної модифікації довколишнього, зовнішнього щодо людини, а не внутрішнього світу. Чуттєва культура продукує аксіологічні патерни психоемоційних вражень від зовнішнього дійства, від подразнюючих нерви шоу тощо. Інвестиційними, споживчими та міновими цінностями може вважатися лише те, що справляє ефект чуттєвого впливу на стан душі і тіла: задоволення потреб “хліба і видовищ”. Тому не випадково, що в період акматичного піку індустріальної культури гостро постав дискурс про пошуки екзистенційних сенсів буття, про латентну каузальність між споживацтвом і нігілізмом, про резистентну дихотомію між зайнятістю і дозвіллям тощо. Антропний принцип світу набув ургічного змісту механічного агрегата, що запустило лівацький інтелектуальний рейвах про антагонізм людини і капіталу і т. п. Обскураційна фаза чуттєвої культури ознаменувалася світовими економічними кризами та небаченими в історії світовими війнами з переліком жертв, що не вписується в уяву. І при цьому світові безпекові інститути мають суто декларативний характер, і це передбачувано, адже економічні інтереси не можуть перетворити індивідуальні враження у соборну волю, яка є атрактивною по суті. Тому нігілістична культура Заходу кристалізується як аксіологічно-ентропійний симулякр–“тіло без душі” (точніше, без духа). Метою західної демократії було інституціонально деперсоніфікувати носіїв політичної влади, а в підсумку отримали волотивних пігмеїв меркантильного плебейства та моральне

лицемірство як інтелектуальну псевдочесноту політика. Війна демократії з авторитаризмом та мережі проти ієрархії призвела не до зникнення тиранів, які змізерилися до рівня “путлекарликів”, а до відсутності “великих людей” – відповідальних особистостей, наділених почуттям морального обов'язку за добро світу. Гідність стала товаром, а отже воля набула огидної еластичності ринкової пропозиції з огляду на мінливі амбіції хтивої юрби.

Необхідно додатково з'ясувати: чому економічні інтереси не сублімуються у соборну спільноту? Проти цієї тези говорить сам досвід, адже “невидима рука” ринку діє як синергетична сила індивідуальних амбіцій, перетворюючи досконалих егоїстів у взаємопов'язану цілісність, де умовою здійснення інтересу кожного є передбачення і задоволення власною працею інтересу іншого. Але ж ринок – це простір еквівалентного економічного обміну товарів за доходи, де кожна ланка у загальному потоці ланцюгів вартості (як сукупність облікованих і порахованих зусиль-витрат) передбачає привласнення грошового доходу за кожен індивідуальну пропозицію економічного фактора. Тобто принцип мінові еквівалентності виключає можливість надлишку (бо навіть шумпетерівський чистий підприємницький прибуток – це винагорода за втілення інноваційної ідеї як нового досвіду поєднання існуючих засобів виробництва через нову купівельну спроможність позичкового капіталу). Там, де ідея вкладається у технологічну формулу енергетичної капіталовіддачі комерційного проекту, вона не може бути фактом надлишку як предметом дарування, бо “віддаровується”-оплачується фіксованою сумою грошового доходу. Тому ринкова трансакція не може бути подією символічного обміну, що відтворює патерн культури провини (наприклад, принципово неоплачуваної ціни істини чи ціни дару життя тощо), а тому ринок і суспільство не можуть бути місцем і формою творення синергії софійної ідентичності соборної спільноти – когнітологічної пасіонарності ідеаційної культури. А отже, економічні інтереси являють собою непридатний матеріал для саттвичних зусиль творення ідеаційних ресурсів розвитку нооекономіки.

Тепер стає очевидним, чому економіка – це профанний час праці для задоволення потреб виживання через ринок у кількісних пропорціях руху й обміну енергії життя, видобутої з тіла природи без надлишку чистого дарування у тривалості сакрального часу соціокультурних флуктуацій. Ринкова рівновага – це тотальність еквівалентності обмінюваної частки грошового доходу, детермінованого спадаючою граничною корисністю, та обмінюваної вартості виробленого товару, детермінованої зростаючими граничними витратами досягнутого рівня техногенезу в умовах завершеного циклу дифузії інновацій. Де тут чистий надлишок? Може, це підприємницький прибуток, який інвестується у подальше виробництво засобів виробництва? Капіталізм – це профанація аксіології боргу культури провини, бо позичковий капітал та банківський кредит передбачають інституціоналізоване

повернення авансованої грошової суми з фіксованою сумою процента як винагороди за вартість кредитної послуги. Приріст грошової суми (у формі доходу чи ні) може вважатися чистим надлишком, коли він передбачає ефект дарування без можливості ціннісно-пропорційного (або навіть більшого, як у випадку кредиту) віддаровування, дарунку-у-відповідь. Причому віддаровувана річ-потлач, послуга, благо чи грошова сума має мати власний сутнісний зміст символізованої персоніфікації та духовної уприсутненості самого дарувальника, бо інакше це – симулякр, зворотно-транзитивна ужиткова річ, вартість якої виражена нумерично-кількісними абстракціями затрат суспільно корисної праці. Тобто тоді це звичайний товар без будь-якого персоніфіковано-ексклюзивного контенту, призначений для споживання усіма, хто платоспроможний і бажає. Але у випадку інтелектуального продукту ця формула не працює, а нооекономіка – це передусім спосіб організації продукування і руху слова як економічної вартості. Отож, чому не працює рикардянська формула вартості щодо інтелектуального продукту?

Перша частина формулювання рикардянського закону вартості гласить: вартість товару прямо пропорційна кількості затраченої праці. Тобто, чим вища трудомісткість – фізична напруга м'язів організму у тривалому часовому діапазоні процесу виробництва, – тим вища вартість виробленого товару. Час щодо вартості діє як контур посилювального зв'язку: чим довше, тим вище. Величина вартості товару (і в підсумку ціна ринкової пропозиції) залежить від інтенсивності людської роботи в її часовому детермінізмі. Це цілком справедливо щодо виробництва матеріальних речей: період тривалості фізичної праці визначає вартість і ціну. А як щодо продуктів інтелектуальної праці? Скільки часу триває процес “виробництва” слова: добу, годину, мить? Ідея можливості нової дійсності оформлюється образною уявою на екрані свідомості миттєво. Наче пронизаний блискавкою одкровення у долю секунди, інтелектуал стає носієм таємничого світу у собі. Субстанційною протяжністю зусиль розуму постає мить – абсолютна часова дискретність матеріальної дійсності, найкоротша з можливих тривалостей, яка вміщує усю повноту можливого як дійсного – образ як ідеал. То як її – мить – рахувати?

Якщо підставою визначення вартості інтелектуального блага не може бути мінова складова (через емансипацію принципу вартості від детермінізму часової протяжності затрат праці), то сферою визначення вартості єдино залишається ознака корисності блага, тобто споживна вартість інтелектуального продукту (те, що проігнорували Д. Рікардо і його послідовники, а головню К. Маркс).

Перед тим як з'ясувати: що є споживною вартістю слова, слід зрозуміти, яким є його праксеологічний аспект. Слово – це паливо серця, а серце – місце духа, осередок волі до життя. Потік волі, каузально запущений словом, конвертується у подію буття світу, у творчу зміну дійсності, в уречевлений результатами праці оновлений простір

наближеної досконалості, до того часу проективно існуючої на аксіологічній шкалі свідомості як ідеал – онтологічно заданий потенціал здійсненності абсолютного. Під цим кутом зору очевидним виявляється припущення, що споживною вартістю слова може бути його онтологічна новизна – проект оновленого світу (зокрема, і внутрішнього духовного світу людини) у напрямку послідовної актуалізації нормативного ідеалу абсолютного добра. А отже і міноюю вартістю інтелектуального продукту нооекономіки ідеаційної культури може бути лише та ж властивість слова істини – онтологічна новизна можливості ідеального буття. Тут постає два актуальних питання: 1) яким буде механізм обміну у соціальному просторі руху слова від свідомості до свідомості; 2) чи здатний штучний інтелект цифрових технологій економіки послуг та економіки вражень продукувати інтелектуальні вартості онтологічної новизни духовно вдосконаленого світу, передусім аксіологічного континууму людської свідомості?

Відповідь на перше запитання можна змодельювати наступним чином: кілька останніх століть західна, а тепер і світова цивілізація існує в реальності ідеї суспільства як ринку (власне поняття “суспільство” і “ринок” є синонімічними). Ринок – це універсальний спосіб задоволення потреб через еквівалентний обмін. Але є ще один обмін – символічний, який не прийнято вважати економічним, бо він не еквівалентний, він є модусом неспокутуваного боргу життя у культурі провини. Але з метою максимізації підприємницького прибутку через техніко-технологічне винахідництво здійснюється пошук ідеї досконалої машини з “вічним двигуном”, яка здатна виробляти продукцію в режимі нульових граничних витрат. Це той випадок, коли величина прибутку не лише поглинає вміст живої, а й уречевленої праці, анулюючи саму доцільність амортизаційного фонду як джерела нав'язуваних витрат постійного оновлення основного капіталу. Проте, з іншого боку, умовою прибутку є реалізований на ринку у структурі вартості товару вміст праці як субстанції вартості, причому вміст саме живої праці. Тобто вартість – це явище виключно антропогенного, а не техногенного порядку. І виходить парадоксальна ситуація: максимізація прибутку досягається впровадженням технологій нульових граничних витрат в умовах відсутності субстанції вартості – живої праці людини. Далі ще цікавіше: анулювання складника уречевленої праці з структури виробничих витрат унеможливить об'єктивну оцінку величини витрат виробництва, а отже – грошових доходів приватних власників факторів виробництва, – у формуванні ціни ринкової пропозиції (залишиться лише комерційна складова, зумовлена мінливою локалізацією інтенсивності потреб, яка швидко набуде гомеостазу через масове безвідходне виробництво технології нульових граничних витрат). А обвал ціни ринкової пропозиції перетворює ринкову модель суспільства в музейний експонат історії ноосферної цивілізації. Істина приходить як парадокс, як логіка неймовірного.

Тепер – відповідь на друге запитання: чи здатний штучний інтелект продукувати цінності інтелегібельності абсолютного буття? Однозначно – ні! Підкреслюємо: мова йде не про технологічний проект зміни природи через машину для інтенсифікації енерговидобутку (цю проблему вирішать технології нульових граничних витрат); мова йде про гуманітарний проект еволюції свідомості в ідеальні виміри досконалого буття. Простіше кажучи: чи зможе машина бути творцем духа? Чи зможе штучне народити живе? Чи зможе оцифроване запропонувати абсолютне у вимірах добра, істини, краси і любові розвою життя у повноті благодаті?

Ми говоримо про формат екстраполяції ландшафту часу у структурі вартості. Основний товар нооекономіки – слово – це проект буття: майбутнього, можливого, бажаного, вдосконаленого тощо. В індустріальній економіці вартість визначалася витратами праці – виконаною у минулому роботою, яка акумульована у товарі для продажу як очікуваний трудовий дохід. Тобто вартість співвідносилася з минулим. Марксистичні (і загалом матеріалістичні) не бачили різниці між фізичною і розумовою працею. Але різниця принципова: якщо у структуру вартості включити не лише силу м'язів минулої роботи, а ідею виробництва товару, проект ланцюгів руху інноваційної вартості, то інтелектуальна праця (власне підприємницький проект) відображатиме не минуле, а майбутнє. То який вимір часу на ринку приносить дохід: минуле чи майбутнє? Якщо минуле (як акумульована у товарі праця), то прибуток буде приречений з'являтися як відрахування від праці: спресованої у кредиті, живої у товарі та уречевленої у капіталі. Прибуток буде формою експлуатації знедолених. Якщо майбутнє виглядає як образно акумульована у проекті інтелегібельна воля до вдосконаленої дійсності, то прибуток постане не просто як грошова винагорода без тіні боргового зобов'язання. Прибуток постане як факт аксіологічного примноження буття; прибуток постане як міра винагороди духовного зусилля; прибуток постане як знамення благодаті. Яка ж праця лежить у структурі вартості слова?

Ми з'ясували, що вміст праці розуму у творчості слова унікальний тим, що повністю емансипований від детермінізму часу як ключового параметра кількісного наповнення вартості матеріальної речі. Тепер відстежмо такий історичний тренд економічних систем: від індустріального виробництва матеріальних благ до економіки послуг і, тепер, – до економіки вражень. Що таке вартість в економіці вражень?

В економіці вражень джерелом доходу виступає не час трудової тривалості праці, а простір – місце естетизовано-емоційного комфорту. Тобто монетизовано саму можливість присутності в особливому середовищі, де продукти споживання (класичні товари промислового виробництва, що виробляються, продаються і купуються за гроші) можуть підлягати безкоштовній роздачі як додаток до послуги враження: наприклад, оплачується вхід і перебування в кафе, а кава пропонується безкоштовно тощо. Але кожен простір антропогенного

ландшафту, включаючи континуальну індустрію враження, є матеріалізованим результатом проекту – штучним тілом, що постало через об'явлене слово.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Ми вже можемо констатувати ймовірнісні умови й ознаки становлення нооекономіки: 1) інтелектуальний продукт (як основний товар) характеризується не субстанціональною (властивою для матеріальних продуктів), а есенціальною першоосновою вартості; 2) нульові граничні витрати спричинять рух інтелектуальної вартості не ринковим, а символічним простором обміну; 3) мить інтелегібельного одкровення “виробництва” слова унеможливить формування ринкової ціни пропозиції на основі обрахунку часової тягловості кількості витрат ресурсів, а отже можливість задоволення потреби зумовлюватиме не мінова, а споживна вартість інтелектуального продукту – його екзистенційна придатність для свідомості, його есенціальний досвід духовно-вольового подвижництва; 4) хоча економіка вражень є виразною маніфестацією психоемоційного патерна чуттєвої культури (причому культури пасивно-чуттєвої, де суб'єкт виступає як споживач енергетики комфорту), наростаючий нігілізм екзистенційного вакууму, перенасиченого симулякрами, спричинить попит на інтелектуальний продукт не стільки емоційного подразнення, а як досвіду когнітивної саморефлексії (адже кінець хвилі циклу соціокультурної динаміки завжди загострює проблему віднайдення примордіальної ідентичності, що відображається пошуком цінностей і сенсів Великого Повернення у регенераційну фазу становлення альтернативного парадигмального проекту дихотомічного типу культури, у даному випадку – ідеаційної).

Складною і цікавою проблемою залишається інтерпретація тріалектичної структури символічного обміну (на відміну від біполярної структури ринкового обміну) та інституалізація способів когнітивної інклюзивності та механізму розподілу в умовах нооекономіки ідеаційної культури. Проте це вже тема наступної статті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронюк О. Філософія сакрального. Київ : Видавець Марко Мельник, 2018. 256 с.
2. Гальчинський А. С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань. К. : Либідь, 2013. 470 с.
3. Енаф М. Ціна істини: дар, гроші, філософія. К. : Дух і літера, 2019. 512 с.
4. Кизим М. О., Матюшенко І. Ю. Перспективи розвитку і комерціалізації нанотехнологій в економіках країн світу та України : монографія. Х. : ВД “ІНЖЕК”, 2011. 392 с.
5. Кісь Р. Свобода і рух смислів / НАНУ, Інститут народознавства. Львів, 2019. 384 с.
6. Кримський С. Під сигнатурою Софії. К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. 367 с.

7. Лютий Т. Культура припад і спротиву. К. : Темпора, 2020. 576 с.
8. Mason P. Postcapitalism: A Guide to Our Future. Allen Lane. 2015. ISBN-10: 1846147387. 368 p.
9. Тоффлер Е. Нова парадигма влади. Знання, багатство, сила. К. : Акта, 2003. 560 с.
10. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. К. : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2011. 242 с.

REFERENCES

1. Voroniuk O. (2018), *Filosofija sacral'noho*, Vydavets' Marco Mel'nyk, Kyiv.
2. Hal'chynsky A. (2013), *Politychna nooekonomika: nachala onovlenoji paradyhmy ekonomichnyh znan'*, Lybid', Kyiv.
3. Henaff M. (2019), *Tsina istyny: dar, hroshi, filosofija*, Duh i litera, Kyiv.

4. Kyzym M. and Matujshenko I. (2011), *Perspektyvy rozvytku i komertsializatsii nanotehnologij v ekonomikah krajin svity ta Ukrainy*, Inzjek, Harkiv.
5. Kis' R. (2019), *Svoboda i ruhc smysliv*, NANU, Instytut narodoznavstva, Lviv.
6. Krymsky S. (2008), *Pod sygnaturoju Sofii*, "Wydavnychiy dim "Kyivo-Mohyliaska akademiya", Kyiv.
7. L'utij T. (2020), *Kul'tura pryvad i sprotyvu*, Tempora, Kyiv.
8. Mason P. (2015), *Postcapitalism: A Guide to Our Future*. Allen Lane. ISBN-10: 1846147387. 368 p.
9. Toffler E. (2003), *Nova paradygma vlady. Znannja, bahatstvo, syla*, Akta, Kyiv.
10. Shumpeter J. (2011), *Teorija ekonomichnoho rozvytku. Doslijen'ya prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tcsiklu*, "Wydavnychiy dim "Kyivo-Mohyliaska akademiya", Kyiv.

Стаття надійшла до редакції 22 січня 2023 року